

„SUB VREMI...”

PERCEPȚII AMERICANE DESPRE EVOLUȚIA ROMÂNIEI SUB DOMINAȚIA UNIUNII SOVIETICE LA ÎNCEPUTUL ANILOR '50

Emanuel PLOPEANU*

I. Considerații privind raporturile bilaterale la începutul Războiului Rece

Statele Unite ale Americii și România reprezintă, pentru perioada la care facem referire, două sisteme politice total diferite și, mai mult decât atât, antagonice. Ultima opțiune este rezultatul contextului mai larg, al instalării Războiului Rece și al divizării lumii pe considerente ideologice, în ultimă instanță al creării sistemului bipolar, dominat de Statele Unite și Uniunea Sovietică.

În acest context se manifestă și *relațiile* bilaterale româno - americane. Ele sunt marcate de o profundă ostilitate, inițiată de autoritățile comuniste de la București și marcată prin limitarea schimburilor de orice natură, impunerea unor restricții vexatorii față de interesele americane din România și chiar față de personalul diplomatic¹. La toate acestea se adaugă lichidarea rapidă, într-o mare măsură chiar fizică, a oricăror urme ale democratismului politic și autonomismului social, încălcarea Tratatului de Pace din 10 februarie 1947, toate acestea constituind, nu de puține ori, subiect al unor manifestări de dezaprobare publică din partea factorilor de decizie de la Washington².

În schimb, atitudinea autorităților române nu era însoțită întotdeauna de măsuri restrictive de același calibru, de partea americană. De exemplu, dacă Legația S. U. A. de la București a trebuit să își desfășoare activitatea în condiții din ce în ce mai vitrege, am putea spune chiar sechestrată în capitala țării, nu același lucru am putea afirma despre modul în care diplomații români aflați la Washington și-au îndeplinit „sarcinile de serviciu”. Aerul tare al libertății nu a

* Lect. univ. dr., Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea „Ovidius” Constanța.

¹ O excelentă prezentare a evoluției raporturilor bilaterale de la momentul semnării Tratatului de Pace (10 februarie 1947) și până la mijlocul deceniului șase regăsim în Joseph F. Harrington, Bruce J. Courtney, *Relații româno - americane 1940 - 1990*, Iași, Institutul European, 2002.

² Vezi în acest sens *Ibidem*, p. 90 - 93, 132, și *A Decade of American Foreign Policy. Basic Documents 1941 - 1949*, Washington, Department of State, 1985, p. 519-520.

provocat nicio contradicție cu spiritul totalitar al noului regim pe care îl reprezentau și de care erau, mai mult sau mai puțin, impregnați. Documente *neinventariate* aflate în Arhiva Ministerului Afacerilor Externe de la București demonstrează foarte clar modul în care diplomații români au avut acces la resurse mediatice și științifice; acestea au alcătuit un flux constant de „transmisiuni” către Centrală, unele reprezentând orientări politice mai apropiate de natura ideologică a regimului instalat pe malurile Dâmboviței, aflat în permanentă căutare de legitimitate externă, cel puțin în planul ideilor³. În sens invers, posibilitatea răspândirii de informații, către media americană și, de asemenea, în direcția românilor americani, prin intermediul diverselor materiale realizate la București, s-a bucurat de un câmp larg de acțiune.

II. Percepții americane. Studiu de caz: Tensions Within The Soviet Captive Countries. Romania, Washington, Government Printing Office, 1954

Desigur, imaginea Statelor Unite ale Americii era de departe cea a unui stat imperialist și expansionist în plan extern, dominat de structuri politice și sociale decadente, corupte, ineficiente și indifferente față de situația „maselor exploatare”. Presa românească a anilor '50 și-a făcut un titlu de glorie din sublinierea acestor aspecte.

Ceea ce ne interesează, însă, este *percepția degajată în Statele Unite* cu privire la situația din România. Această preocupare, de cercetare și analiză, este circumscrisă, evident, stării de confruntare dintre cele două blocuri politice, context care, de partea americană, a determinat un efort analitic și de ripostă, în plan informațional, poate la fel de susținut ca cel legat de înarmare. Cunoașterea, analiza și înțelegerea a ceea ce se întâmpla dincolo de Cortina de Fier a fost considerată o activitate fundamentală pentru formularea unei politici coerente de către *policy – makers* de la Washington. Dar efortul mai sus amintit a fost subminat de limitele în care activitatea de culegere a unor date relevante a fost posibilă, în condițiile expuse de noi mai sus.

Din punct de vedere metodologic, trebuie să subliniem că *obiectul* demersului nostru nu este reprezentat de conturarea unei imagini globale a fenomenului percepției americane cu privire la evoluțiile din România. Considerăm acest deziderat a fi unul de perspectivă, posibil a fi realizat în măsura în care accesul la analize de acest gen va fi posibil cercetătorilor.

³ A. M. A. E., fond Statele Unite ale Americii, vol. 217/1950 - 1951, partea a II - a, nepaginat; Idem, fond Statele Unite ale Americii, dosar 217/1950 - 1954, nepaginat; Idem, fond Statele Unite ale Americii, vol. 217/1952, vol. I, nepaginat; Idem, fond Statele Unite ale Americii, dosar 217/1950 - 1954, nepaginat; Idem, fond Statele Unite ale Americii, Problema 20, General, nepaginat.

Apreciem deosebit de favorabilă realizarea unui prim pas în această direcție, odată cu publicarea lucrării lui Thomas S. Blanton⁴.

După cum rezultă și din titlu, autorul a supus atenției publice o analiză (raport de situație nr. 12) întocmită de *Office of Reports and Estimates (Biroul pentru Rapoarte și Estimări)* din cadrul nou înființatei C. I. A. (1947) declassificată la sfârșitul anilor '70 și care s-a aflat în Biblioteca „Harry Truman” din Independence, Missouri. Raportul este împărțit pe șase capitole și șase anexe, făcând referire la o varietate amplă de probleme: situația politică, economică, militară, politica externă, importanța strategică, tendințe prezente și viitoare. Nu vom intra în dezbaterile conținutului aprecierilor făcute în acest raport, creat, așa cum se exprima președintele Truman în rezoluțiile puse pe documente similare, nu din nevoia de recomandări, „ci de analize și de o strictă descriere a faptelor”⁵. Încă de la apariția sa în peisajul publicistic românesc, a putut beneficia de analize critice (începând chiar cu nota editorului Romulus Rusan, care atrage atenția asupra mai multor lacune de informare și interpretare, de unde au rezultat o serie de concluzii greșite)⁶. Importanța documentului rămâne, însă, constituind una dintre primele analize ce se dorea exhaustivă a situației noii Români.

Un al doilea moment – din perspectiva cunoștințelor noastre despre această problematică – îl reprezintă un studiu intitulat *Tensions within the Soviet Captive Countries. Romania*, identificat de noi într-un fond cuprinzând documente cu privire la Statele Unite din cadrul Arhivelor Naționale Istorice Centrale de la București⁷. Trebuie să precizăm că nu ne aflăm în prezența unui document inedit, el fiind publicat chiar în Statele Unite, la Washington, de către United States Government Printing Office, în anul 1954. În cadrul arhivei menționate, el se prezintă sub forma unui microfilm realizat după varianta publicată. În același timp, în actualul stadiu al cercetării, ne exprimăm opinia că studiul amintit este necunoscut cercetătorilor români, cu excepția celor care au realizat microfilmarea sau, dacă este cunoscut, nu a fost supus criticii istoriografice.

Statutul acestei analize – aspect demn de remarcat – este complet diferit de cel al raportului din 1949: în vreme ce acesta din urmă a fost cunoscut doar de realizatori și de către președintele Truman, cel la care ne vom referi pe larg a fost destinat, de la început, senatorilor americani și, prin publicare, întregii opinii publice.

Pentru că deja am făcut referire la destinația acestui studiu, putem trece la prezentarea „datelor sale de identificare”, așa cum rezultă din varianta publicată. „Solicitantul” acestei analize a fost Comitetul pentru Relații Externe al Senatului Statelor Unite, prin persoana președintelui acestuia, Alexander Wiley (senator republican de Wisconsin), pentru cel de-al 83-lea Congres, iar de

⁴ *Ce știa președintele Truman despre România. Un raport al serviciilor secrete americane (1949)*, București, Fundația Academia Civică, 1997.

⁵ *Ibidem*, p. 15.

⁶ *Ibidem*, p. 145.

⁷ A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., rola 680, c. 240 – 254.

„ansamblarea sa” a răspuns Serviciul de Referințe al Legislativului din cadrul renumitei Bibliotecii a Congresului, sub coordonarea lui Sergius Yakobson, specialist în probleme rusești și mult mai cunoscutului, pentru noi, Frederic C. Nanu. De precizat că România nu s-a bucurat de „exclusivitatea” efortului analitic. Așa cum rezultă și din titlu, avem de-a face cu o serie de analize referitoare la statele din partea comunistă a Europei, înregistrată ca documentul nr. 70 din cadrul primei sesiuni a Senatului, al 83-lea Congres. Uniunii Sovietice și Bulgariei le-a revenit „onoarea” de a deschide această serie. Nu am putut beneficia, însă, de studiile referitoare la cele două state amintite, și nici la cele care au urmat prezentării situației din România, dacă această serie a fost continuată. În efortul nostru de investigare, am căutat măcar să identificăm existența, în cadrul unor renumite biblioteci publice, începând cu cea a Congresului, a acestei serii de analize. Interesant este faptul că la Biblioteca Congresului nu figurează decât studiul dedicat Uniunii Sovietice⁸. În schimb, sub titlul *Tensions within the Soviet Captive Countries* am regăsit în cadrul catalogului online al Facultății de Drept din cadrul Universității Harvard, întreaga serie, (Bulgaria, Zona Sovietică a Germaniei (sic!), Polonia, Albania, Ungaria). Interesant este și faptul că descrierea de catalog menționează pe Frederic C. Nanu drept singur autor al secțiunii dedicate României, ceea ce confirmă aprecierea noastră de mai jos privind efortul depus în primul rând de cunoscutul fost diplomat român în alcătuirea acestei analize. Considerăm util un demers comparativ, în măsura în care viitorul va facilita accesul la aceste analize.

Studiul cu privire la România a fost prezentat în Senat la 28 iulie 1953 de către Alexander Wiley și publicat, așa cum am afirmat, nouă luni mai târziu. În ultima variantă, același Alexander Wiley adresează mulțumiri lui Sergius Yakobson, lui Frederic C. Nanu ca și tuturor celor care au lucrat din cadrul Serviciului mai sus amintit.

Din analiza critică a studiului rezultă că, între momentul prezentării în Senat și cel al publicării s-au mai produs unele modificări, prin referirea, de exemplu, la declarațiile lui Gheorghiu – Dej, din 23 august 1953, ce au urmat Plenarei Comitetului Central al P.M.R. din 19 – 20 august. Această reuniune a hotărât că era necesară reechilibrarea balanței între fondurile alocate industriei grele și cele destinate industriei ușoare, agriculturii, transporturilor, construcției de locuințe, școli, spitale, în favoarea acestora din urmă. Fără nicio îndoială, liderii comuniști de la București se încadrau în spiritul evenimentelor ce se petreceau la Moscova, unde, la începutul lunii august, în urma unei rezoluții a Prezidiului Comitetului Central al P.C.U.S. s-au inițiat schimbări substanțiale în politica economică sovietică⁹. Un alt exemplu este oferit de referința autorilor la

⁸ Sergius Yakobson, *Tension within the Soviet Union*, Washington, United States Government Printing Office, 1951.

⁹ Stelian Tănase, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghiu – Dej 1948 – 1965*, București, Humanitas, 1998, p. 111.

măsurile guvernamentale din noiembrie 1953 de creștere a salariilor și reducere a prețurilor, la care ne vom referi ulterior¹⁰.

Am subliniat anterior o diferență fundamentală față de analiza din 1949, mai sus citată. Revenim cu o alta, ce merită a fi, în opinia noastră, subliniată. Aceasta provine din chiar statutul celor care au elaborat-o. În timp ce prima este o creație a C.I.A., folosind resurse și capacități de informare specifice, ce-a de-a doua este o realizare bazată pe informații publice – presă în primul rând. Trimiterile la sursele de informații sunt clar precizate, în subsolul paginilor, fie că acestea reprezintă presă comunistă de la București sau periodice americane. Rezultă, în mod indubitabil, un caracter diferit față de analiza din 1949, depășind stadiul unui raport de informații. Concluzia noastră este întărită și de lipsa totală a considerațiilor pe marginea unor probleme cum ar fi: strategia de apărare, resurse și capacități militare, obiective pe termen mediu și lung. În consecință logică, lipsesc și orice fel de sugestii sau recomandări privind un curs sau altul al acțiunii cu privire la România. Fără ca autorii să precizeze, ne aflăm în fața unei analize ce își propune doar conturarea unei imagini a societății românești la începutul deceniului șase (mai precis în ultimii doi ani ai lui Stalin și în perioada imediat următoare morții lui), în diferitele sale componente, așa cum este percepută la Washington, în condiții de război ideologic total și de aprinsă campanie anticomunistă.

Surprinzătoare ni se pare abundența referirilor la presa românească a epocii, cotidiene sau reviste de specialitate (*Scânteia, Lupta de clasă, Contemporanul, Probleme economice, Constructorul, Arhitectura și Urbanism*). Știm că Legația României de la Washington solicita și primea regulat presă diversă de la București, așa cum rezultă din corespondența purtată între Legație și Centrală. La București, însă, distribuția de presă românească peste Ocean era văzută ca o armă cu două tăișuri. Semnificativă ni se pare, în acest sens, o rezoluție a ministrului de Externe, Ana Pauker, de la sfârșitul anului 1951: „*E util? Nu-i rău* (subl. în text - n. n.). În presa reacționară s-au relatat recent atacuri pe baza folosirii presei noastre”¹¹. Temerea nu a fost fără temei deoarece, iată, la un interval de doi ani de la avertismentul liderului comunist român, un amplu studiu a fost realizat folosind tocmai informații apărute în presa românească.

¹⁰ Vezi și *Ibidem*.

¹¹ A.M.A.E., fond Statele Unite ale Americii, vol. 217/1952, vol. I, nepaginat; telegrama nr. 4376/31 decembrie 1951 de la însărcinatul cu afaceri *ad – interim* al României la Washington, Corneliu Bogdan, către ministrul Afacerilor Externe, Ana Pauker. Reticența manifestată de Ana Pauker s-a regăsit și în ocazii anterioare, la solicitări privind informații de interes public sau fotografii din partea unor agenții de presă americane sau canadiene (Emanuel Plopeanu, „*Relația Washington*” între ideologie și diplomatie în politica externă a României la începutul deceniului șase în *Studii și Materiale de Istorie Contemporană*, serie nouă, vol. 4/2005, p. 125 - 126), rezultând de aici, practic, refuzul de a furniza material mediatic, periodic, în spațiul nord – american.

În ceea ce privește media americane, frecvent apare citat *New York Times*; de asemenea, regăsim referiri la presa sovietică (*Pravda, Kommunist*). A rezultat, cu siguranță, un efort intens de identificare, printre rândurile îmbibate de ideologie, a accentelor critice/autocritice care au fost folosite din plin pentru a scoate la iveală deficiențele sistemice ale regimului. Aceasta cu atât mai mult cu cât, deși nu avem informații cu privire la momentul începerii demersului analitic, autorii au putut surprinde efectele morții lui Stalin asupra politicilor desfășurate de elita conducătoare de la București (a se vedea aici, în special, măsurile timide de reformă, în plan economic). Apreciem că greul acestui efort a căzut în sarcina lui Frederic C. Nanu (mai ales în ceea ce privește parcurgerea presei românești), neavând informații cu privire la existența unor alți autori de origine română între cei care au lucrat la realizarea studiului.

Considerăm necesară încheierea considerațiilor de natură metodologică prin referirea la aprecierile de aceeași natură făcute chiar de autori într-un subcapitol intitulat *Metode de identificare a tensiunilor*. Aici regăsim întreaga esență a efortului de cercetare. Autorii recunosc lipsa unor „studii recente de autoritate cu privire la România”, ca și a mărturiilor directe (spre deosebire de situația din Uniunea Sovietică), concluziile lor derivând din „autocritica comunistă”, așa cum a apărut în presa de la București. A fost recunoscută, de asemenea, dificultatea insurmontabilă de a distinge între luări de poziție ce vizau probleme sistemice și cele referitoare la unele particulare, cu caracter de excepție, ambele contrastând cu o imagine altfel „frumoasă” a regimului despre el însuși. În plus, nu se putea trage o concluzie fermă cu privire la motivațiile dificultăților recunoscute, dar reclamate de elita comunistă ca un sabotaj al forțelor ostile, interne și externe; era vorba, într-adevăr, de așa ceva, de „rezistență pasivă, ostilitate față de regim...sau imperfecțiune umană, lipsa unor muncitori și manageri capabili și pregătiți adecvat”? Autorii își pun această întrebare și apreciază că „răspunsul corect este probabil acela că ne aflăm în fața unei combinații a tuturor acestor elemente. În ce proporție se află unul sau altul nu se poate decât ghici”¹². O concluzie poate fi trasă, însă: tensiunile existente se datorează fie opoziției față de comunism, fie resentimentelor față de creșterea semnificativă a birocrăției, urmare a impunerii controlului și a proprietății de stat. Oricum, ambele cauze nu puteau decât să demonstreze responsabilitatea cea mai înaltă a regimului comunist. Autorii își justifică această constatare, făcând o inteligentă raportare la ceea ce, consideră ei, a reprezentat prestigiul foarte scăzut, de-a lungul istoriei, al birocrăției românești. Or, creșterea exponențială a acestui aparat (recunoscută chiar de către guvernul de la București și făcută publică și peste Ocean, în *New York Times* din 23 noiembrie 1953)¹³ nu putea de cât să anatimizeze, în ochii românilor, acest regim.

¹² A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., rola 680, c. 243.

¹³ Ibidem, c. 244.

Așa cum am mai arătat, studiul s-a dorit a fi o analiză globală, astfel încât viața politică, structura societății, preocupările unor categorii intelectuale și profesionale, chiar și aspecte de viață privată au fost luate în considerare.

Ca structură, analiza de față are șapte capitole, subîmpărțite la rândul lor: **I. Considerații generale; II. Intelectualitatea; III. Agricultorul; IV. Industria; V. Birocrația guvernamentală și de partid. Anticomunismul din cadrul Guvernului și Partidului; VI. Alte grupuri; VII. Ce va urma.** Interesantă – și sugestivă în același sens, din perspective obiectivelor propuse – ni se pare prezentarea unor aspecte de viață culturală, socială și economică înaintea celor referitoare la partid, guvern și instituții de resort.

În paginile de față ne vom limita la analiza doar a primului capitol, rămânând ca într-un studiu ulterior să încercăm cuprinderea și a celorlalte șase, într-o analiză critică.

Considerațiile generale se deschid tot cu o problemă de percepție: **Atitudinea României față de Uniunea Sovietică.** Își fac loc în expunere momente importante ale evoluției raporturilor româno – ruse (1812 – 1878), perioada interbelică și se menționează cele douăsprezece invazii ale trupelor rusești/sovietice pe teritoriile celor două Principate/României. Scopul urmărit era acela de a prezenta originile evidentei – în opinia autorilor – orientări antiruse a românilor, așa cum rezultă și din alianțele de politică externă încheiate la 1883 și 1940¹⁴. Conform studiului american, românii considerau amenințarea rusă (a unei națiuni mai puțin occidentalizată decât a lor) drept cel mai mare pericol la adresa supraviețuirii lor naționale ca insulă de origine latină într-o mare slavă. De asemenea, sunt enumerate motivele resentimentelor prezente – la acel moment – față de Uniunea Sovietică. Pe primul loc se situa *reanexarea Basarabiei*, urmată de *jefuirea brutală* a țării în perioada următoare armistițiului și de *spolierea* sub masca Sovrom-urilor. Iar lipsurile curente erau atribuite, de către populație, livrărilor către Uniunea Sovietică¹⁵.

În ceea ce privește comuniștii interni, așa cum se arată în subcapitolul *Atitudinea României față de comunism*, „nimeni în România nu consideră căpeteniile comuniste altceva decât agenți ai Moscovei care nu pot spera să-și mențină stăpânirea asupra țării pe nicio durată de timp fără sprijinul puterii militare sovietice – în prezent sau viitor”¹⁶. În consecință, în opinia autorilor, orice nuanțare a regimului – înspre titoism, de exemplu – era exclusă. Prezența unei lungi frontiere cu Uniunea Sovietică, inexistența uneia cu vreun stat occidental și lipsa „unui Tito în România cu trecutul unei conduceri victorioase în război și un nucleu de oameni devotați”¹⁷ erau motivele unei atât de categorice afirmații. În aceste condiții este surprinsă o dilemă fundamentală a noilor conducători de la București: necesitatea absolută a sprijinului sovietic pentru menținerea la

¹⁴ A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., rola 680, c. 241.

¹⁵ *Ibidem*, c. 242.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ *Ibidem*.

putere îi transformă în instrumente ale dominației străine și opresiunii, ceea ce reprezintă „un handicap formidabil peste tot. Punctul lor tare este, deci, în același timp, cel mai slab”¹⁸. Dilema va fi „soluționată”, decenii mai târziu, prin adoptarea așa zisului „comunism/stalinism național”, noul fundament ideologic al menținerii la putere ce a substituit prezența tancurilor sovietice.

Interesantă este dihotomia *comuniști – popor*, sau *români – slavi*, prezentă în textul supus analizei noastre. În primul caz, este adusă în discuție reforma agrară de după Primul Război Mondial, înfăptuită de către elita politică astfel încât gradul de libertate politică de care s-a bucurat poporul român a fost mult mai mare decât oricând în Rusia. Perceperea „de aproape” a evoluțiilor din acest spațiu post-1917 a adăugat o notă în plus profundeii antipatii a românilor față de comunism, stare pe care autorii o atribuie unei calități innăscute: „un popor care este înclinat prin natură către scepticism decât mult mai misticii slavi”¹⁹.

Ostilitatea anticomunistă este, așadar, totală și este înregistrată de către analiștii americani ce și-au adus contribuția la construirea studiului supus analizei noastre. Dar, în același timp, poziția atotputernică a Uniunii Sovietice era de natură să împiedice o eventuală revoltă.

În cadrul aceluiași prim capitol se face referire la timidele încercări de modificare a unor politici anterioare, într-un subcapitol intitulat *Relaxarea recentă a presiunii comuniste*. Autorii încearcă să identifice posibilele reconsiderări ale unui curs economic, mai ales, antagonic față de întreaga societate. În special în ceea ce privește agricultura, se afirmă că „nu mai puțin senzațională a fost retragerea comunistă pe frontul agriculturii”²⁰, cu referire la promisiunile lui Gheorghiu Dej, făcute cu ocazia unui discurs din 22 august 1953 (de fapt 23 – n. n.), privind asistența financiară și tehnică, atragerea micii inițiative private în comerțul cu produse alimentare și în producția meșteșugărească, mai degrabă decât urgentarea colectivizării. Nu este, desigur, o întâmplare că noile măsuri apar pe fondul dispariției dictatorului de la Kremlin, al unor inițiative de relaxare gândite și anunțate de către succesorii acestuia, dar și al situației tulburi din întregul bloc sovietic din același an.

Autorii își pun însă problema dacă anunțatele măsuri de relaxare puteau duce la ușurarea tensiunii existente în societatea românească. În ciuda cifrelor vehiculate cu emfază, în discursul primului secretar al P.M.R., amintit mai sus, în care se menționau creșteri în domeniul industrial, alimentar și textil, studiul reliefează două observații făcute de către Richard O.Reagan, corespondent al *Associated Press*, prezent la București cu ocazia Congresului Mondial al Tineretului (Festivalul Internațional al Tineretului și Studenților pentru Pace și Prietenie – n.n.) din august 1953. În primul rând, disperarea și sărăcia erau nemaiîntâlnite nicăieri în sistemul comunist, cu excepția probabilă a Chinei; în al

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

doilea rând, „un popor supărat și înfometat își plasează speranța eliberării în Statele Unite”. Se apreciază, folosind o retorică simplă, dar marcată de ostilitatea ideologică ce opunea cele două sisteme, că liderii regimului de la București nu au înțeles că oricine se poate întreba cum „economia socialistă planificată științific poate produce doar mizerie și multe ore de muncă, în timp ce în capitalism mâncarea și îmbrăcămintea sunt abundente, iar muncitorul trebuie să muncească mai puțin”²¹. Ceea ce însemna că încercările de reformare nu duceau decât la înrăutățirea situației.

Încercând o sinteză a acestei problematice, autorii studiului consideră că guvernării României au făcut trei pași înapoi, în ultimii doi ani și jumătate (deci înainte de moartea lui Stalin) „încercând în van să câștige populația sau, cel puțin, să reducă ostilitatea sa”²². Primul pas ar fi lansarea unei așa numite *noi politici economice* (subl.n.), în septembrie 1951. Al doilea este reprezentat de eliminarea troicii Ana Pauker – Vasile Luca – Teohari Georgescu din 1952. Acest moment este văzut – în mod surprinzător – ca o încercare de împăcare a poporului prin sacrificarea elementului străin – un evreu și un maghiar²³. Este o perspectivă interesantă, dar nu cea mai corectă, totuși; putem vorbi, mai degrabă, de sfârșitul unei lupte pentru putere între grupul comuniștilor naționali și cel sosit de la Moscova, după 23 august 1944, de eliminarea tendințelor centrifuge ale „dualității puterii”²⁴ decât de o concesie făcută populației care, în opinia noastră, nu opera o distincție pe criteriul etnic între diverși actori ai scenei politice, represiunea și totalitarismul nefiind văzute ca un apanaj al unei anumite naționalități. Ultimul dintre cei trei pași înapoi îl reprezintă, așa cum am amintit, promisiunile din vara anului 1953, ce au culminat cu decizia guvernamentală de creștere a salariilor cu 10-20% de la 1 ianuarie 1954 și de reducere a prețurilor începând cu 15 decembrie 1953²⁵.

Înainte de a trata aspectele metodologice ale „identificării tensiunilor”, amintite de noi anterior, autorii fac anumite aprecieri pe care le putem considera concludive, referitor la acest prim capitol, pe care le vom cita *in extenso*: „pentru scopul acestui studiu, putem identifica, deci, întreaga Românie ca cea mai importantă zonă de tensiune; pentru că, în afară de câteva mii de comuniști convinși, toți românii, în mod natural, resping dominația unei națiuni și ideologii străine și suferă de pe urma privațiunilor morale și materiale rezultate. Dar înăuntrul acestei zone generale de tensiune sunt, desigur, grupuri socio -

²¹ *Ibidem*, c. 243.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Sau, în cuvintele aceluiași Vladimir Tismăneanu, a reprezentat câștigarea autonomiei de către gruparea lui Dej, dar nu față de centru “ci față de o altă generație de agenți ai centrului”. Vezi în acest sens, Vladimir Tismăneanu, *Stalinism pentru eternitate. O istorie politică a comunismului românesc*, Iași, Polirom, 2005, p. 167 – 171.

²⁵ A.N.I.C., fond Microfilme S.U.A., rola 680, c. 243.

economice variate cu revendicări speciale care intensifică mai mult ostilitatea de bază”²⁶.

III. Concluzii

Prezentarea unei părți a lucrării *Tensions Within The Soviet Captive Countries. Romania* s-a dorit a fi, în primul rând, o semnalare a existenței unei astfel de analize într-o perioadă agitată din punct de vedere ideologic, și la București, dar și la Washington. În anumite situații s-au impus și unele aprecieri critice și corectarea unor informații eronate. Desigur, având în vedere natura studiului american și metodologia de cercetare folosită, nu întotdeauna percepțiile au fost cele corecte. Străbate, ca un fir conducător, ideea unei rezistențe – pasive, dar totale – a societății românești față de noua ideologie și noii conducători. Credem că nu am greși dacă am include acest document în antagonismul ideologic al epocii, ca un instrument de justificare a unei opțiuni – fervent anticomunistă – raportată la ceea ce se întâmpla în spatele Cortinei de Fier. Am greși însă dacă am considera această apreciere ca fiind singura posibilă. Studiul supus analizei noastre nu este un simplu mijloc de contrapropagandă; el se dorește a fi o analiză globală, a evoluțiilor dintr-o societate recent intrată pe drumul spre totalitarism, la un anumit moment dat; acesta nu este întâmplător, fiind perioada dinaintea și imediat următoare morții lui Stalin. Reacțiile societății, legătura sa organică cu un trecut democratic sunt, de asemenea, subliniate.

Ne aflăm, așadar, într-un moment important, în planul reflectării imaginii celuilalt. Dincolo de raporturile politice, o astfel de realizare este utilă pentru a cunoaște modul în care *celălalt*, în contextul său, a perceput o stare de lucruri existentă la un moment dat. Din această perspectivă, considerăm că demersul nostru își găsește utilitatea, punând la dispoziția celor interesați o astfel de abordare, ce va fi completată, într-un studiu ulterior, prin prezentarea celorlalte șase părți.

²⁶ *Ibidem.*

АМЕРИКАНСКОЕ ВОСПРИЯТИЕ РАЗВИТИЯ РУМЫНИИ ПОД ДОМИНАЦИЕЙ СОВЕТСКОГО СОЮЗА В НАЧАЛЕ 50-Х ГОДОВ

Еманил ПЛОПЯНУ

1. Точка зрения на двухсторонние отношения в начале холодной войны

С.Ш.А. и Румыния представляли на тот период две абсолютно разные политические системы и более того они были антогонистичными. Последнее-это результат более широкого контекста, а именно: объявление холодной войны, разделение мира на различные идеологические лагеря и, наконец, создание биполярной системы, управляемой США и Советским Союзом.

В этом контексте и проявились двухсторонние румыно-американские отношения. Они были отмечены глубокой враждой, начатой коммунистическим руководством в Бухаресте и проявились лимитированием каких-либо перемен наложением оскорбительных ограничений на американские интересы в Румынии ,и даже на отношения к дипломатическому персоналу. К этому нужно добавить ликвидацию, и часто даже физического, любого проявления политического демократизма и социального автономизма; нарушение мирного договора от 10-ого февраля 1947 года; все, что не раз являлось составляющими публичного недовольства со стороны решающих факторов Вашингтона.

Зато отношение румынских властей не всегда было сопровождено ограничительными мерами одинакового формата. Например, Посольство США в Бухаресте должно было разворачивать свою деятельность в условиях все более ожесточенных, скажем прямо, запретных условий. Савсем другое можем сказать о румынской дипломатии, которая находилась в Вашенгтоне и выполняла свои „служебные задачи”. Воздух свободы не вызывал никакого противоречия с тоталитарным духом нового режима, который они представляли. Неинвентаризированные документы, находящиеся в архиве Министерства Иностранных Дел в Бухаресте, ярко демонстрируют, каким образом румынская дипломатия имела доступ к научным ресурсам и ресурсам масс-медия, что составляло постоянно увеличивающиеся объем „передач” в центр, а некоторые из них представляли политические ориентиры, близкие по идеологическому смыслу к режиму, установленному по берегам Дымбовицы и находящемуся в постоянном поиске законов извне, хотя бы в идеологическом плане. Наоборот, возможность распространения информации для американской

масс-медия, а также для американских румын путем различных материалов, изданных в Бухаресте, имела обширное поле деятельности.

11. Американская точка зрения изучение темы: Tensions within the Soviet Captive Countries. Rumania, Washington, Government Printing Office, 1954

Конечно, образ Америки, в плане внешней политики, был образом империалистического государства, управляемого политическими и социальными структурами, которые были коррумпированны, не эффективны и безразличны к состоянию эксплуатируемых масс. Румынская пресса 50-ых годов постоянно выделяла эти аспекты в своих знаменитых заголовках. Но то, что интересует нас, это свободный взгляд в США на ситуацию в Румынии. Изучение и анализ этой проблемы все время были ограничены сопоставлением этих двух политических блоков-контекст, который с американской стороны определял некоторые аналитические усилия и быстрые ответы в информационном плане, как и вопросы вооружения. Знание, анализ и понимание того, что происходило за „железным занавесом” считалось основной деятельностью тех, кто делал политику в Вашингтоне для формирования последовательной политики.

Считаем, что наша работа, с точки зрения методологии, не представляет собой попытку некоего глобального взгляда американцев на развитие Румынии. Это желание возможного ее осуществления в перспективе, в том объеме, в каком будет возможен доступ исследователей к анализу такого рода.

В этой связи очень ценен первый шаг в этом направлении, реализованный выпуском работы Томаса С. Блантона.

Как видно из названия работы, автор предложил публичному вниманию анализ (доклад о положении дел №12), представленный Бюро отчетов и оценок 1947 года и, деклассифицированный в конце 70-ых, находящийся в библиотеке „Гарри Трумен” в городе независимости, штат Миссури.

в докладе 6-глав и 6 приложений: политическая обстановка, экономическая, военная, внешне-политическая, стратегическое значение и настоящие и будущие тенденции. Не вдаваясь в подробности и резолюции этого документа, мы будем исходить из сказанного самим Труменом: „не из нужды в рекомендациях, а только из строгого анализа и описания фактов” тем не менее, с самого начала появления румынской публикации, этот документ вызвал критические замечания (начиная с заметки издателя Ромулуса Русана, где он говорит о многих информационных пробелах, откуда и многие ошибочные заключения). Все же, значение этого документа в том, что это был первый анализ обстановки в новой Румынии .

Второй момент-это работа под названием „Tension within the Soviet Captive Countries. Rumania”, индексированная нами в фонде документов, относящихся к США, в центральном национальном Архиве истории в Бухаресте. Этот документ был опубликован в США в 1954 г. В Архиве он представлен как микрофильм. Это неизвестная румынским исследователям работа за исключением тех, кто осуществил микросъемки или, если эта работа им известна, то она не была подвергнута историкографической критике.

Положение этого анализа радикально отличаются от тех, что были в докладе от 1949г. Если анализ 1947г. был известен только тем, кто его осуществлял, и Трумену, то тот о котором мы говорим сейчас, был предназначен американским сенатором, а затем, опубликован для общественного мнения.

Теперь можно перейти к непосредственному представлению материала. „Заказчиком” этого анализа был комитет иностранных дел сената США и Александр Вилей (Сенатор от республиканской партии штат Висконси) для 83-его Конгресса а монтажом занималась служба касающаяся законодательства, при знаменитой библиотеке Конгресса, под руководством Серджуса Якобсона, специалиста по русским проблемам и более известного для нас Фредерика С.Нану. Итак, мы имеем несколько статей относительно коммунистических стран Европы, зарегистрированных под номером-70 на первой сессии Сената. На 83-ем Конгрессе Советскому Союзу и Болгарии была оказана „честь” открыть эту серию.

Мы не могли воспользоваться материалами относительно этих двух стран, ни теми, которые появились позже, если эта серия имела продолжение. Мы продолжали искать эти и другие серии анализов ситуации в Румынии, но в библиотеке Конгресса обозначена только серия о Советском Союзе.

Зато под заголовком „Tensions within the Soviet Captive Countries” мы нашли, в рамках каталога online, в университете Гарварда на факультете права целую серию: (Болгария, Советская зона Германии, Польша, Албания, Венгрия). Интересен тот факт, что в описании каталога упоминается Фредерик С.Нану, как единственный автор части, посвященный Румынии, что подтверждает нашу высокую оценку бывшему румынскому дипломату в работе над этим анализом.

Работа касающаяся Румынии, была представлена 28-ого июля 1953г. (не можем сказать точно- где: на совещании комитета Иностранных Дел в Сенате или на Конгрессе), Александром Вилей и была опубликована спустя девять месяцев. Александр Вилей выразил также благодарность Серджиусу Якобсону и Фредерику С.Нану и всем, кто работал в вышеупомянутых службах.

Из критического анализа вышеупомянутой работы видим, что с

момента представления этой работы в Сенате и до ее публикации, были произведены изменения. Например, учитывая заявление Георгию Деж от 23-его августа 1953г., которое последовало после пленума Ц.К. Румынской Партии от 19-20 авг. было решено сбалансировать бюджетные фонды выделенные на тяжелую и легкую индустрии, на сельское хозяйство, транспорт, жилищное строительство, школы, больницы - пользу последних уже задним числом. Безусловно, Коммунистическое руководство в Бухаресте последовало за событиями, происходящими в Москве, где в начале августа Президиум Центрального КПСС предпринял серьезные изменения Советской экономической политики.

Другой пример представляют собой меры, предпринятые правительством в ноябре 1953 года относительно роста зарплат и снижения цен.

Если первая работа анализа была созданием CIA, где были использованы источники и возможности особых информаций, то вторая-основана на публичных информациях, и прежде всего прессы. Сноски об источниках информации обозначены ясно в конце страницы- будь то коммунистическая пресса из Бухареста или американская периодика. Очевидно, что эта работа имеет совершенно другой характер, отличный от анализа 1949 года превосходящий просто информационный доклад. Наши выводы подкрепляются тем, что анализ совершенно не затрагивают таких проблем, как: стратегия обороны, военные ресурсы и возможности, объективы среднего и длительного срока действия. А, значит, по логике вещей, отсутствуют любые предложения и рекомендации по отношению тенденции развития Румынии. Все же, перед нами анализ, который только контурирует образ румынского общества в начале 6-ого десятилетия (точнее в последние два года правления Сталина и периода сразу после его смерти) из различных составляющих этого общества так, как видели его из Вашингтона, в условиях идеологической войны и горячей антикоммунистической компании.

Удивительным кажется нам поток обращений к румынской прессе, к газетам и журналам по специальностям: Искра; Классовая борьба; Современник; Экономические проблемы; Строитель; Город и архитектура. Известно, что Посольство Румынии в Вашингтоне выписывали и получали регулярно различную прессу из Бухареста, о чем мы знаем из переписки Посольства с Центром. В Бухаресте же получение прессы из-за океана воспринималось как оружие с двумя лезвиями.

Показательным в этом смысле является резолюция Министерства Иностранных Дел, Анны Паукер в конце 1951 года: „Полезно? Не плохо. В реакционной прессе организованы атаки на основании использования нашей прессы”.

И это заявление не было необоснованным: через два года с

момента предостережения румынским коммунистическим лидером появился весомый анализ, созданный только на основании использования румынской прессы.

Что касается американской масс-медиа, то чаще всего появляется вышеупомянутый „Нью-Йорк Таймс”, а также сноски к Советской прессе (Правда; Коммунист). Конечно, нужны были определенные усилия, чтобы между строк, наполненных идеологией, найти критические и автокритические для выявления недостатков системы и режима. Эти недостатки особенно остро проявились после смерти Сталина в политической элите руководство в Бухаресте, когда были приняты очень скромные меры по реформе в области экономики. Особенно ценны усилия, предпринятые Фредериком С. Нану по просмотру румынской прессы. О других авторах румынского происхождения у нас нет сведений.

Заканчивая методологические поиски данного анализа, мы обращаемся к подглаве самих авторов, названной „методы определения давления”. Здесь все значение и смысл всего исследования. Авторы признают „отсутствие свежих исследований властей в отношении развития Румынии”, как и прямых свидетельств (в отличие от Советского Союза) заключения их исходят из „автокритики самих коммунистов” так, как это появлялось в прессе Бухареста. Были признаны трудности в выборе позиции по отношению к проблемам всей системы или по отношению к некоторым исключительно частным, хотя, в целом оба варианта резко контрастировали с „красивым” приятным взглядом на коммунистический режим. Кроме того, невозможно было сделать определенного вывода о мотивации известных трудностей, объявленных коммунистической элитой, как саботаж враждебных сил, внутренних и внешних действительно такое происходило: „пассивное сопротивление, недовольство режимом или человеческое несовершенство, отсутствие рабочих и управляющих, способных и соответственно подготовленных”. Авторы анализа ставят этот вопрос и отвечают, „что, очевидно, правильный ответ найден в комбинации всех этих составляющих, а вот в каких пропорциях можно только гадать”. Но выводы могут быть сделаны: существующее напряжение было создано или коммунистической оппозицией или недовольством значительно возросшей бюрократии, как следствие обязательного контроля и государственной собственности. В любом случае, обе причины могли лишь демонстрировать высокую ответственность коммунистического режима. Авторы оправдывают эту констатацию тем, что бюрократия в Румынии на протяжении долгой истории не имела должного престижа. Или показательный рост этого аппарата (признанный даже в Бухаресте и за океаном, в Нью-Йорк Таймс от 23 ноября 1953 года) в глазах румын просто анатомировал этот режим.

Этот анализ должен был быть глобальным, чтобы были учтены: политическая жизнь, существенная структура, занятия некоторых

категорий интеллигентов и профессионалистов и даже частная жизнь.

В структуре анализа семь глав; которые в свою очередь подразделяются: 1-Общие значения; 2-интеллигенция; 3-земледелец; 4-индустрия; 5-правительственная и партийная бюрократия. Антикоммунизм в рядах Правительства и Партии; 6- другие группировки; 7-что следует. Здесь кажется нам интересным тот факт, что сначала представлены аспекты культурной, общественной и экономической жизни, а уж затем относящиеся к партийной, правительственной сфере и вспомогательным учреждениям.

В нашей работе мы затронем только первую главу. Остальные шесть в дальнейших критических исследованиях.

„Общие значения”- эта глава открывается подзаголовком: „Отношение Румынии к Советскому Союзу”. В ней отмечены важные моменты румыно-русских отношений (1812-1878годы), период между войнами и отмечены 12 оккупаций- русских (советских) на территории двух княжеств Румынии. Цель авторов была - показать антирусские настроения румын так, как это следовало из внешнеполитических союзов, заключенных в 1883 и 1940 годах. Согласно американским исследованиям, румыны считали русскую опасность самой большой опасностью поскольку (русские, как нация, были в меньшей степени западниками, чем сами румыны) и считали, что их жизнь, как латинской, угрожает славянское окружение. Кроме того было, множество причин для обиды на Советский Союз. Прежде всего это присоединение Бессарабии, за кот орым следовал грубый грабеж под прикрытием Соврома. А причиной недостатков население считало поставки в Советский Союз.

Что касается своих коммунистов, то в подглаве, отношение к Румынии к коммунизму говорится: „Никто в Румынии не считал, что начальники- коммунисты не агенты Москвы и что они могут властвовать только при военной советской поддержке- в настоящем или в будущем”. Как результат - любые попытки малейшего изменения режима (например в сторону Тито) были исключены. Наличие протяженной границы с Советским Союзом и отсутствие таковой с каким-либо западным государством, а также отсутствие „такого Тито в Румынии с таким победоносным прошлым в войне и его верного окружения”- таковы были причины данного утверждения. Вот такими обстоятельствами была окружена дилема новых руководителей в Бухаресте: абсолютная необходимость поддержки Советским Союзом для поддержания власти- превращает их в инструмент иностранного господства, что в свою очередь делает их „потрясающе неспособными во всем. То есть, их сильное место становится и самым слабым”. Дилема будет решена десятилетиями позже, когда будет принят так называемый „национальный коммунизм- сталинизм”, новый идеологический фундамент удержания власти, что

предполагало присутствие советских танков.

Интересно также разделение: коммунисты-народ и румыны-славяне, присутствующее в тексте анализа. В первом случае привлечена к обсуждению аграрная реформа после Первой мировой войны, осуществленная политической элитой таким образом, что степень политической свободы румынского народа была более высокой, чем когда-либо в России. Очень близкое восприятие развития на этом пространстве после 1917 года добавило глубокие антипатии румын к коммунистам, состояние близкое к враждебному чувству: „народ, склонный по своей природе больше к скептицизму, чем к славянскому мистицизму”.

Неприязнь к коммунизму это явление всеобщее и отмечена американскими аналитиками, которые внесли свой вклад в данные анализы. В то же время всеильная позиция Советского Союза была в состоянии препятствовать таким возмущениям.

В этой же первой главе есть упоминание о скромных попытках изменения предшествующей политики. В подзаголовке „Недавнее ослабление коммунистического давления”, авторы пытаются определить возможные варианты экономического курса, антагонистичного всему обществу. Особенно в отношении сельского хозяйства утверждается, что „совсем не сенсационным было отступление коммунистов с фронта сельского хозяйства” со ссылкой на обещания Георгиу Деж, данные по случаю 22-августа 1953 года, в отношении финансового и технического присутствия, привлечения некоторых частных инициатив в торговлю продуктовыми товарами и ремесленное производство, что происходило быстрее, чем ускорение коллективизации. Это было возможно не случайно, а всвязи со смертью кремлевского диктатора, а также в связи с беспокойной обстановкой во всем советском блоке тех лет.

Авторы ставят проблему таким образом: меры по ослаблению напряжения могли ли принести облегчение румынскому народу и обществу? Вопреки цифрам, данным Георгиу-Деж об увеличении об увеличении продукции в области индустрии, пищевой промышленности и текстильной, в анализе упоминаются два замечания, сделанные Ричардом О Риегеном, корреспондентом „объединенной прессы”. Присутствующем на Международном Конгрессе Молодежи в Бухаресте в августе 1953 года. Первое замечание о том, что отчаяние и бедность в Румынии были такими как нигде в коммунистической системе, возможно за исключением КНР (Китая); второе замечание о том, что такой голодный и недовольный народ, конечно обращает свои надежды на освобождение к Америке (США). Лидеры режима в Бухаресте не поняли, что любой из народа мог спросить, „как так случилось, что социалистическая экономика, научно планируемая, производит за большое количество часов только нищету в то время, когда при капитализме еда и одежда в изобилии, а рабочие работают меньше”. А это означало, что

попытки реформирования привели только к ухудшению положения.

Изучая глубже эту проблему, авторы анализа считают, что Румынское правительство сделало три шага назад за последние 2,5 года (то есть до смерти Сталина), „пытаясь завоевать симпатии населения или хотябы умерить враждебность”. Первый шаг-это так называемой „новой экономической политики” в сентябре 1951 года. Второй шаг-это освобождение от должностной тройки Анна Паукер, Василе Лука Теохан Джорджеску в 1952 году. Это была попытка примирения с народом путем жертвы иностранных элементов (еврей и венгр). Может быть это заключение интересно, но по нашему мнению, не очень правильно. Вернее сказать, что это был конец борьбы за власть между группой национальных коммунистов и группой прибывшей из Москвы после 23-его августа 1944 года, чтобы положить конец „двойственной власти”. Последний третий шаг это было обещание летом 1953 года о повышении зарплаты на 10-20 % с первого января 1954 года, а также о понижении цен, начиная с декабря 1953 года.

В заключении процетируем фрагмент работы по исследованию „определение напряженности” в качестве выводов к этой главе: „вся Румыния была зоной наибольшего напряжения, поскольку, кроме нескольких тысяч убежденных коммунистов, все румыны по природе своей отрицают господство любой нации и чуждой идеологии и страдают от морального и материального воздержания. Но внутри этой общей зоны напряжения существуют различные социально-экономические группы, которые выступают с предъявлением особых требований усиливающих еще больше основную враждебность”.

III. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Презентация части работы „Tension with the Soviet captive countries, Rumania” имела целью показать существование такого рода исследования в беспокойный период в идеологическом плане как в Бухаресте, так и в Вашингтоне. В некоторых положениях были сделаны критические оценки и даже исправления ошибочных информации. Конечно, учитывая природу американского исследования и используемую ими методологию, не всегда их восприятия были справедливыми. Но через всю работу проходит красной линией идея, что сопротивление румынского народа и общества новой идеологии и новому руководству, хоть и было пассивным, но всеобщим. Мы не ошибались, если бы включили этот документ в качестве идеологического антагонизма эпохи, как инструмент оправдания антикоммунистической позиции. что соответственно происходило за „Железным занавесом”. Но было бы ошибочным считать, что эта оценка была единственно возможной. Изучение нами этой работы-это не средство контрапропаганды, хотелось

бы, чтобы оно было глобальным об эволюции общества, недавно вступившего на путь тоталитаризма в определенный период: в работе „Период до и после смерти И.В.Сталина”. Реакции общества, органические связи со своим демократическим прошлым, также отражены в работе.

Таким образом, мы в какой-то важный момент увидели отражение совсем другого рода. Исключая политические отношения, такая работа полезна для познания способа с помощью которого другой по-своему видит положение вещей, существующий в какой-то данный момент. С этой точки зрения мы надеемся, что наша инициатива найдет своих продолжателей по исследованию в будущем последующих шести частей.